

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

А. О. Ільїна, PhD, викл.

Кафедра екології та охорони довкілля

ilina_ann@ukr.net

Перші спроби визначити продовольчу безпеку на початку 1970-х років були зосереджені на доступності сільськогосподарського та продовольчого забезпечення, оскільки вважалося, що проблема продовольчої безпеки населення вирішується, якщо всі люди мають достатньо їжі, щоб вести активний здоровий спосіб життя для своїх потреб [1]. Продовольчу безпеку можна оцінювати на різних рівнях, але найбільший акцент направлений на макроекономічний (світовий, регіональний чи національний) рівень та на мікроекономічний рівень, наприклад, на рівень домашніх господарств. Залежно від рівня, про який йдеться, увага приділяється основним показникам продовольчої безпеки, а саме: доступність їжі, стабільність поставок, економічний доступ до їжі та використання їжі, представлене бажанням окремих людей мати здорову їжу тощо.

У разі використання концепції продовольчої безпеки на світовому чи національному рівнях головна увага приділяється здатності країн забезпечити достатню пропозицію сільськогосподарської продукції для задоволення харчових потреб населення [2]. Водночас останні підходи (FAO, 2014) виділяють особливу важливість «продовольчої автономії» як фактору стабільності продовольчої безпеки, що зменшує вразливість коливання внутрішнього та світового ринків сільськогосподарської продукції.

Існує внутрішній зв'язок між економічним розвитком і продовольчою безпекою. Економічні кризи та потрясіння призводять до відсутності продовольчої безпеки, що означає не лише зменшення споживання їжі, але й погіршення якості та різноманітності раціону, і, як наслідок, зниження продуктивності праці та посилення економічних проблем у різних країнах [3]. Отже, продовольча безпека відображає контроль, оцінку та моніторинг забезпечення якісними продуктами харчування, входить до складу економічної безпеки та сприяє збереженню продовольчої незалежності держави. Значний внесок у розробку теорії забезпечення продовольчої безпеки зробили українські та зарубіжні вчені. Наприклад, Н.М. Ткачова розглядала питання щодо сутності, місця і значення продовольчої безпеки у системі загальноекономічної безпеки держави [4]. О.І. Гойчук аналізував структуру та рівні продовольчої безпеки [5]. В.В. Юрчишин та П.Т. Саблук розглядають реформування АПК як основу продовольчого забезпечення країни [6].

Для України питання продовольчої безпеки набуває все більшої актуальності через ряд обставин, що зумовлені як глобальними змінами, так і проявами системної економічної кризи, що спричинила масштабний спад виробництва у всіх сферах господарювання, а також і в агропродовольчому комплексі. Як наслідок, по-перше, значно скоротилися загальні фонди споживання продовольчих товарів, а в окремі роки і запаси деяких продуктів [6]. По-друге, через надмірну фінансову напруженість та платіжну кризу, скоротилися реальні доходи більшої частини населення, тому обмежена доступність харчових продуктів для збіднілих верств населення.

Формування та моніторинг продовольчої безпеки здійснюється органами влади за допомогою принципів, показників та індикаторів, що характеризують наявність, забезпеченість, якість, доступність, кількість харчових продуктів. Тобто індикатори продовольчої безпеки – це кількісна та якісна характеристика стану, динаміки і перспектив фізичної та економічної доступності харчових продуктів. В Україні стан продовольчої безпеки держави чи регіону оцінюють за допомогою індикаторів, зафіксованих в «Методиці визначення основних індикаторів продовольчої безпеки», що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 05.12.2007 р. № 1379 (із змінами та доповненнями). Відповідно до методики, основні індикатори розраховуються за основними групами харчових продуктів – хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибодукти; яйця. До таких індикаторів належать: добова енергетична цінність раціону людини (Р); індикатор достатності споживання окремого продукту (С); індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами (З); індикатор економічної доступності продуктів (Е); індикатор диференціації вартості харчування (Д); місткість внутрішнього ринку і-го продукту (C_i); частка продовольчого імпорту і-го продукту (Π_i) [7]. У табл. 1 наведені значення індикаторів, визначених Кабінетом Міністрів України та прийнятих в світовій практиці, які мають граничні (порогові) критерії.

Таблиця 1 – Порогові індикатори продовольчої безпеки [7]

Індикатори	Визначені КМ України	Світова практика
Добова енергетична цінність раціону людини	Пороговий критерій становить 2500 ккал на добу (при цьому 55% добового раціону повинне забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження)	Оптимальний – 2500–3500 ккал; недостатній – 1500–2500 ккал; критичний – менше 1500 ккал
Достатність запасів зерна у державних ресурсах	Граничний рівень – 17%, що відповідає 60 дням споживання	10–15% річного споживання щодо всіх продуктів
Економічна доступність продуктів	Граничний рівень – 60% витрат на харчування	15–20% витрат із сімейного бюджету; зіставлення із доходами
Продовольча незалежність за окремим продуктом	Пороговий рівень – 30% імпорту	10–15% імпорту від загальної потреби

З табл. 1 видно, що за добовою енергетичною цінністю та достатністю запасів зерна порогові критерії в Україні майже співпадають із визначеннями в світовій практиці. Економічна доступність продовольства в Україні майже в три рази перевищують аналогічні в світовій практиці і становить 60 % витрат на харчування в той час, як цей показник у світовій практиці дорівнює 15-20 %. Це свідчить про низький рівень грошових доходів сімей в Україні, високий рівень цін на продовольство, що змушує сім'ї майже 60 % свого доходу витрачати на споживання. Така сама ситуація спостерігається і з індикатором продовольчої незалежності за окремим продуктом – порогові рівні імпорту також в два-три рази вищі прийнятих в світовій практиці.

Оцінки, проведені дослідниками, виявляють низку вразливостей і ризиків для продовольчої безпеки населення України. Вони в основному спричинені низьким рівнем доходів певних значних категорій населення, бідністю, нерівністю та соціальною відчуженістю, які обмежують економічний доступ населення до їжі. Залежність від імпорту та нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію також сприяють уразливості доступу населення до продуктів харчування.

Перелік посилань

1. Clay E. Food Security: Concepts and Measurement, Paper for FAO Expert Consultation on Trade and Food Security: Conceptualizing the Linkages Rome, 11-12 July 2002. *Published as Chapter 2 of Trade Reforms and Food Security: conceptualizing the linkages*. Rome: FAO, 2003.
2. Pinstrup-Andersen P. Food Security: Definition and Measurement. *Food Security*. 2009. № 1. P. 5 – 7.
3. Ghattas H. Food Security and Nutrition in the Context of the Global Nutrition Transition. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Rome, 2014.
4. Ткачова Н.М. *Інноваційна складова економічної безпеки держави: Монографія*. Донецьку, 2008. 376 с.
5. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 12 (30). С. 119 – 129.
6. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ столітті. *Матеріали Третіх річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників*. Київ, 2001. С. 5 – 16.
7. *Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки*. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 05.12.2007 р. № 1379 (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>.